Erori de traducere a romanului *Marile speranțe* de Charles Dickens (trad. de Vera Călin)

Raluca GHENȚULESCU*

Key-words: *Charles Dickens, Great Expectations, translation error, Vera Călin*

Pe lângă celebrul dicton *Traduttore traditore*, care, de cele mai multe ori, justifică erorile făcute de traducători, înscriindu-le mai degrabă în sfera unor licențe stilistice decât a unor simple greșeli gramaticale sau lexicale, există și o afirmație devenită faimoasă, aparținându-i lui Isaac Bashevis Singer, care susținea că nu se poate vorbi de traducători literari cu adevărat buni, pentru că și cei mai experimentați dintre ei fac uneori greșeli cumplite și, de aceea, trebuie urmăriți îndeaproape și corectați ori de cîte ori este nevoie.

Unele dintre principalele cauze ale incongruențelor dintre textul-sursă și textul-țintă sunt lipsa echivalentelor anumitor cuvinte, insuficienta adaptare a traducerii la specificul limbii-țintă, diferențele culturale sau temporale dintre original și traducere. De aceea, provocarea pe care trebuie s-o accepte un traducător literar este foarte mare, de la bun început el trebuind să știe că va trebui, în mod inevitabil, să facă un compromis între creativitatea sa literară, care, în unele cazuri, o poate depăși pe cea a autorului textului, și fidelitatea față de original.

Traducătorii care preferă să-și folosească propria creativitate în detrimentul fidelității față de original sunt considerați de către Burton Raffel mai degrabă poeți decât traducători, ei re-creând textul-sursă în limba-țintă, cu un plus de originalitate. Cum, în opinia lui Raffel, scopul oricărui text literar este de a stârni interesul citiorilor, de a-i educa, de a-i informa și de a-i încânta, astfel de traducători-poeți sunt de preferat față de traducătorii-filologi, care rămân fideli textului original, fără a-i aduce niciun plus de creativitate. Prin urmare, conform dihotomiei propuse de Raffel, niciunul dintre cele două tipuri de traducători nu este considerat „vinovat" de greșelile de traducere din text, acestea fiind privite fie ca niște licențe poetice îndrăznețe, fie ca niște dovezi ale unei prea mari fidelități față de original.

Dacă pentru Raffel – el însuși poet și traducător de poezie – o astfel de poziție de mediator este de înțeles, în cazul unor teoreticieni ai traductologiei, cum ar fi Christiane Nord sau Laurence Venuti, este curioasă lipsa unei atitudini ferme față de greșelile de traducere. Deși unul dintre capitolele cărții sale *Translating as a Purposeful Activity: Functionalist Approaches Explained* este dedicat erorilor de

* Universitatea Tehnică de Construcții București, România.

„Philologica Jassyensia", An X, Nr. 1 (19), 2014, Supliment, p. 425–432.

BDD-A8083 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:50:30 UTC)

traducere, Christiane Nord evită constant să clasifice sau să sancționeze aceste greșeli, propunând investigarea lor dintr-o perspectivă funcțională. Argumentul ei pornește de la premisa că traducerea este un text funcțional, facilitând interacțiunea dintre mai mulți agenți și, prin urmare, câtă vreme își îndeplinește acest scop și textul-țintă este inteligibil, nu ar trebui criticată pentru erorile de formă sau de conținut pe care le conține.

Principiile lui Nord, derivând din teoria scopului a lui Hans Vermeer, contravin principiului echivalenței în traducere, care se bazează pe ideea că intenția textului-țintă trebuie să fie identică cu cea a textului-sursă, că reprezentarea verbală a acestei intenții trebuie să fie la fel în traducere ca și în original, cu respectarea în totalitate a normelor limbii-țintă, că cititorii nu trebuie să perceapă textul-țintă ca pe o traducere, efectul pe care acesta îl are asupra lor trebuind să fie la fel cu efectul originalului asupra cititorilor în limba-sursă.

Din punctul de vedere al abordării funcționale, traducătorul nu este decât un simplu cititor care folosește originalul ca sursă de informație pentru realizarea traducerii sale, care va fi un text de sine stătător, cu calități și cu defecte, dar independent de meritele și lipsurile originalului. Din această perspectivă, nu se mai pune problema fidelității față de textul-sursă, ci doar a creativității traducătorului, iar inadvertențele dintre original și traducere nu mai sunt considerate „greșeli", ci „traduceri nefuncționale" sau soluții nepotrivite la diferite probleme de traducere. Acestea vizează funcția textului-țintă, coerența traducerii, tipul sau forma textului tradus, convențiile lingvistice și culturale și sistemul limbii-țintă.

Inadvertențele funcționale dintre textul-țintă și textul-sursă pot fi de ordin pragmatic, cultural, lingvistic sau textual, dar, înainte de a considera o anumită variantă ca fiind o greșeală de traducere, ar trebui să ne întrebăm de ce traducătorul respectiv a ales acea variantă și în ce fel aceasta contravine așteptărilor cititorului.

În general, traducătorii literari doresc ca textul-țintă să fie cât mai apropiat din punct de vedere semantic, morfologic și sintactic de textul-sursă și de aceea pun în primul rând accentul pe conținut, pe transferul de sens dintr-o limbă în alta, și apoi pe formă. Cu toate acestea, forma este și ea foarte importantă, iar măiestria traducătorului constă în a exprima același conținut într-o formă cât mai apropiată de original. După cum afirma Roman Jakobson, orice limbă are mijloacele necesare pentru a reda un anumit conținut de idei, dar forma diferă, prin aceea că în unele limbi exprimarea este succintă, în timp ce în altele este foarte elaborată. Deși nu există o echivalență perfectă între limbi, mai ales când ele aparțin unor familii diferite, așa cum se întâmplă în cazul românei și al englezei, se pot găsi modalități de traducere care să apropie textul-țintă de original, atât din punctul de vedere al conținutului, cât și al formei.

O analiză de traducere ar trebui să pornească de la nivelul textual, având în vedere atât forma, cât și sensul traducerii. Forma este, de obicei, marcată socio-istoric și cultural prin alegerea unor echivalente potrivite epocii căreia îi aparține textul – de exemplu, arhaisme în locul neologismelor, regionalisme, elemente de jargon, argou sau cuvinte familiare în locul variantelor literare, pentru a marca apartenența unui personaj la o anumită clasă socială sau la un anumit mediu cultural. Din acest punct de vedere, critica traducerii vizează alegerile subiective – mai mult sau mai puțin inspirate, după cum va dovedi receptarea textului tradus – pe care le-a făcut traducătorul pentru a reda un anumit conținut.

BDD-A8083 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:50:30 UTC)

În privința analizei conținutului traducerii, un rol important îl joacă strategiile de traducere folosite, care pot varia de la traducerea literală la cea interpretativă, adaptativă sau liberă, fiecare dintre ele putând fi aleasă în funcție de abilitățile traducă-torului, de dificultatea textului-sursă, de context sau de publicul-țintă. De asemenea, trebuie luate în considerare diferențele temporale și culturale dintre original și traducere, în unele cazuri în textul tradus într-o altă epocă decât cea în care a fost scris originalul fiind necesare note de subsol care să explice anumite realități socio-culturale pentru care cititorii din acea vreme nu aveau nevoie de nicio lămurire suplimentară.

Pentru analizarea traducerii romanului *Marile speranțe* de Charles Dickens, realizată de Vera Călin în 1949 și re-editată în mod constant de atunci și până în prezent, este necesară atât o perspectivă globală asupra strategiilor de traducere folosite – traducerea literală, adaptarea, compensarea, modulația, transpoziția –, cât și o imagine detaliată a particularităților lingvistice ale textului-țintă, cum ar fi aspectele sale semantice, colocațiile, conotațiile, contextul, *false friends*, coerența și coeziunea textului, registrul și gradul de acceptare din partea receptorilor.

La originea majorității greșelilor din această traducere se află o înțelegere defectuoasă a textului-sursă și o exprimare greoaie, redundantă sau de-a dreptul ilară în limba-țintă. Exemplele de alegere greșită a echivalentelor în limba română, care schimbă în traducere sensul din original, sunt numeroase. De aceea, pentru a facilita înțelegerea lor, cele mai sugestive dintre ele sunt prezentate sub formă de tabel, în care pe o coloană este redată varianta Verei Călin, cu strategia de traducere aferentă, iar pe altă coloană este propusă o altă variantă de traducere, care, în opinia mea, ar reda mai bine intențiile autorului și nuanțele din original, având un grad de inteligibilitate mai ridicat, valențe stilistice sporite și un impact mai mare asupra receptării:

Textul-sursă	**Traducerea Verei Călin și strategia de traducere folosită**	**Propunerea unei alte variante de traducere**
I earnestly expressed my hope... (p. 3)	Îmi exprimai dorința cu gravitate [traducere literală] – p. 18	Îmi exprimai dorința sinceră [transpoziție]
...I'll cut your throat (p. 3)	...îți frâng gâtul [adaptare] – p. 18	...îți tai gâtul [traducere literală]
...or why [...] she should not have taken it off, *every day of her life* (p. 5)	...sau de ce nu-l scotea *ori de câte ori vroia* [adaptare] – p. 21	...sau de ce nu-l scotea *niciodată* [modulație]
...a gibbet, with some chains hanging to it which had *once* held a pirate (p. 5)	...o spânzurătoare cu niște lanțuri agățate de ea; acolo atârnase *nu de mult* un pirat [modulație] – p. 20	...o spânzurătoare cu niște lanţuri legate de ea, în care atârnase *cândva* un pirat [traducere literală]
...said my sister, *out of breath* (p. 8)	...spuse soră-mea *gâgâind* [adaptare] – p. 24	...spuse soră-mea *cu răsuflarea tăiată* [traducere literală]
...the picture of *misery* (p. 16)	...întruchipare a *mizeriei* [traducere literală – *false friend*] – p. 33	...întruchipare a *suferinței* [traducere literală]

BDD-A8083 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:50:30 UTC)

Then he took us home and *hammered* us (p. 33)	Şi iar ne lua tata acasă şi iar *se repezea* la noi [modulație] – p. 53	Apoi ne lua acasă şi iar *ne bătea* [traducere literală, pentru a reda conotația verbului *to hammer* = a ciocăni fierul, a bate – aluzie la meseria de fierar a tatălui său]
She weren't *long of following*, poor soul, and her share of peace come round at last (p. 33)	*N-a mai făcut mult timp umbră pământului* şi, sărmana de ea, a închis ochii [adaptare – expresie cu conotație negativă în limba română] – p. 54	*N-a mai trecut mult timp şi, biata de ea, l-a urmat pe tata* şi, în sfârşit, şi-a găsit liniştea [compensație]
Once, I had been taken to see some ghastly waxwork at the Fair, representing I know not what impossible personage lying in state (p. 41)	Odată, la târg, am văzut nişte figuri de ceară îngrozitoare, înfățişând nu ştiu ce personagiu, *care îşi dădea sufletul, înconjurat de mare alai* [compensație] – p. 62	Odată, văzusem la târg mulajul de ceară al nu ştiu cărui personaj înspăimântător, aflat pe catafalc [traducere literală]
...three defaced Bibles [...] speckled all over with ironmould (p. 53)	...trei Biblii *desfigurate* [...] stropite cu pete de *rugină* [traducere literală – *false friend*] – p. 75	...trei Biblii *ferfeniţite* [...] pline de pete de *cerneală* [traducere literală]
She was then just abreast of the rotted *bride-cake* (p. 114)	Era tocmai în dreptul *cozonacului de nuntă* putrezit [adaptare] – p. 146	Era chiar în dreptul *tortului de nuntă* putrezit [traducere literară]
Bear in mind then, that *Brag* is a good dog, but *Holdfast* is a better (p. 100)	Să nu uiți că *lăudăroşenia* e un bun câine păzitor, dar cu *un cleşte* te aperi mai bine [traducere literală – *false friend*; transpoziție] – p. 129	Ține minte că *Îndrăzneala* este un câine de soi, dar *Paza-bună* este unul şi mai destoinic [adaptare]
It was a wonderful equipage, with *six great coronets* outside, and *ragged things* behind for I don't know how many *footmen* to hold on by, and a harrow below them, to prevent amateur footmen from yielding to the temptation (p. 117)	Echipajul era minunat; era împodobit cu *şase coroane* şi avea nişte *drăcii rupte* în spate unde trebuiau să stea nu ştiu câți *valeți*, iar dedesubt se aflau nişte țepi, pentru ca nu cumva valeții să se lase duşi în ispită şi *s-o ia la sănătoasa în mijlocul drumului* [traducere literală şi compensație]	Era o trăsură minunată, cu *şase inele mari* pe laturi, cu o mulțime de *cârpe* în spate, de care să se țină nu ştiu câți *călători*, şi cu nişte țepi dedesubt, ca să-i împiedice pe pasagerii ocazionali să cadă în ispită şi *să sară din mers, fără să plătească* [traducere literală şi compensație]

BDD-A8083 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:50:30 UTC)

În multe situații pe parcursul textului sunt omise anumite cuvinte, sintagme, fraze sau chiar paragrafe întregi, din diverse motive, care țin atât de gradul de dificultate al textului (numeroase pasaje dificil de tradus sunt pur și simplu omise), cât și de natura sa stilistică (dorința de a evita repetiția) ori de conținutul său cu tentă socială, politică sau religioasă.

În primul capitol, de exemplu, din discuția dintre personajul principal, Pip, și un pușcăriaș pe care îl întâlnește în cimitir lipsesc două replici, pe care traducătoarea le suprimă din textul-țintă probabil din dorința de a evita repetiția, dar care au o valoare stilistică importantă în context, prin aceea că oferă informații cu privire la caracterul și limbajul pușcăriașului.

Textul-sursă	**Textul-țintă**
"Tell us your name!" said the man. "Quick!" "Pip, sir." "Once more," said the man, staring at me. "Give it mouth!" "Pip. Pip, sir." (p. 2)	— Cum te chiamă? întrebă omul. Spune iute. — Pip, domnule (p. 18)

În capitolul II, dintr-o replică adresată de sora lui Pip soțului ei, fierarul Joe, lipsește o formulă injurioasă, considerată, probabil, nepotrivită. Aceasta, însă, reflectă felul de a vorbi al personajului și, de aceea, ar trebui păstrată în context, pentru a sugera caracterul violent al doamnei Joe. De asemenea, alegerea verbului onomatopeic *a gâgâi* pentru a reda modul în care vorbește personajul nu este deloc inspirată în acest context. Strategia de traducere folosită aici de Vera Călin este transpoziția, care, însă, ar fi trebuit să fie completată de modulație:

Textul-sursă	**Textul-țintă**	**Propunerea unei alte variante de traducere**
"Now, perhaps you'll mention what's the matter," said my sister, out of breath, "*you staring great stuck pig.*" (p. 6)	— Așa poate ai să-mi spui ce s-a întâmplat, spuse soră-mea *gâgâind*, și nu te mai holba la mine (p. 24)	— Acum poate că o să-mi spui ce e, *porcule umflat care te holbezi la oameni*, zise soră-mea *cu răsuflarea tăiată*.

În unele cazuri sunt omise cuvinte care fac parte dintr-un joc de cuvinte, pierzându-se astfel nota comică a textului, cum ar fi, de exemplu, în capitolul II, unde nu este tradus tot dialogul dintre Pip și cumnatul său, Joe.

Textul-sursă	**Textul-țintă**
...to put it into the form of a word that looked to me like "sulks" [...] "Oh-h!" said I, looking at Joe. "Hulks!" (p. 10)	...o vorbă care mie mi se părea că este: toane [...] — De la galere (p. 26)

BDD-A8083 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:50:30 UTC)

În ansamblu, acest joc de cuvinte nu este redat corect în traducere, unde, în locul compensației, traducătoarea optează pentru traducerea literală, însoțită de o notă de subsol explicativă, care, însă, este incompletă și nu reușește să justifice varianta oferită în textul-țintă:

> 1) În limba engleză, galerele sunt numite „hulks". De aceea, băiatul a înțeles *toane*, pe când Joe șoptise *galere* (n. tr.) (Dickens 1949: 26).

Jocul de cuvinte bazat pe asemănarea fonetică dintre „sulks" – toane și „hulks" – galere creează comicul de situație în original, dar este intraductibil. De aceea, în locul traducerii literale și al notei de subsol, ar trebui să se aleagă o traducere bazată pe compensație, care să redea un joc de cuvinte asemănător în limba română, cum ar fi, de exemplu, cel bazat pe asemănarea fonetică dintre „îmbufnare" și „închisoare".

Alte omisiuni apar în cazul unor paragrafe greu de tradus, cum ar fi cel de la începutul capitolului VII, în care Pip descrie eforturile sale de a învăța cifrele și literele:

> After that I fell among those thieves, the nine figures, who seemed every evening to do something new to disguise themselves and baffle recognition. But, at last I began, in a purblind groping way, to read, write, and cipher, on the very smallest scale (Dickens 2008: 31).

Probabil din cauza metaforei ample, dificil de redat în română, acest paragraf a fost omis, deși el îi urmează în mod firesc unui alt paragraf în care este descrisă „lupta" cu „hățișul de spini" al alfabetului. De aceea, pentru a păstra comicul de limbaj și simetria textului, acest paragraf ar trebui introdus în următoarele traduceri ale romanului, iar varianta pe care o propun este cea de mai jos:

> Apoi, m-am pomenit faţă în faţă cu cele nouă cifre, care, ca nişte tâlhari, îmi ţineau calea în fiecare seară, sub o altă înfăţişare, ca să nu le recunosc. În cele din urmă, însă, bâjbâind ca un orb prin hăţişurile cunoaşterii, am început să citesc, să scriu şi să socotesc, la nivel elementar (trad. n.).

În alte situații, omisiunea se datorează unor criterii sociale, culturale și religioase. De pildă, în capitolul XXI este descris un evreu într-o manieră ironică și comică, dar plină de elemente antisemite: are o înfățișare asemănătoare cu cea a unui diavol, este peltic, face gesturi de umilință (sărută mâinile și poalele hainelor celorlalți) și vorbește despre niște furturi și escrocherii în care au fost implicați membri ai familiei sale. Toate aceste elemente, prezentate pe două pagini în original, sunt omise din traducere, la paginile 119-121 făcându-se brusc trecerea de la descrierea unui client al avocatului Jaggers la descrierea biroului acestuia.

Pe lângă aceste omisiuni, care, uneori, îl privează pe cititor de plăcerea lecturii unor pasaje comice sau care contribuie la caracterizarea personajelor, o altă deficiență a traducerii Verei Călin o reprezintă numărul insuficient de note de subsol, care lipsesc în multe cazuri în care ar fi necesare pentru o mai bună înțelegere a textului. De exemplu, în capitolul XV, unul dintre personaje, domnul Wopsle, paracliserul din satul lui Pip, este descris ca „ținând în mână sguduitoarea tragedie a lui George Barnwell" (Dickens 1949: 111). Cum publicul român nu este familiarizat cu această operă, ar fi necesară o notă de subsol în care să se explice

BDD-A8083 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:50:30 UTC)

faptul că este vorba despre *Negustătorul din Londra sau Istoria lui George Barnwell* de George Lillo (1731), care prezintă povestea tragică a unui ucenic și a unei prostituate. Această informație este importantă, deoarece, după câteva rânduri, se face o remarcă ironică potrivit căreia „soarta îi scosese un ucenic în cale" (Dickens 1949: 111) domnului Wopsle – aluzie la identitatea de condiție socială dintre Pip și personajul lui Lillo, greu de înțeles de către cititorii români în absența unei note explicative.

La polul opus față de omisiuni, adăugirile sunt de evitat, deoarece fie aduc informații inutile, fie dau textului-țintă o anumită conotație pe care textul-sursă nu o conține. De exemplu, la sfârșitul capitolului XII, doamna Joe se plânge în fața soțului ei că muncește prea mult și îl întreabă pe acesta de ce nu s-a căsătorit cu o negresă. După acest fragment, în traducerea în română apare o propoziție care nu se regăsește în textul original: „Ca o roabă înnăscută" (*Ibidem*: 96). Această adăugire creează pe de o parte o falsă imagine asupra personajului, iar pe de altă parte sugerează că femeia de culoare este, prin definiție, o sclavă, ceea ce dă textului-țintă o conotație rasistă care nu există, de fapt, în textul-sursă.

O problemă minoră în comparație cu celelalte erori din traducerea Verei Călin, dar care merită semnalată, este prezența unor cacofonii deranjante în multe părți ale textului. În capitolul IV apare formularea „explică cam ce fel de predică" (*Ibidem*: 36); în capitolul V este o altă alăturare nefericită de cuvinte: „că cunoștea" (*Ibidem*: 43); iar în capitolul VIII este o cacofonie – „căci, când" (*Ibidem*: 67) – care putea fi ușor evitată, folosind un alt corelativ în afara lui „căci".

Deși exemplele discutate în acest articol reprezintă doar o mică parte a erorilor de traducere din *Marile speranțe*, având mai degrabă rolul de a ilustra tipurile de greșeli decât de a analiza fiecare greșeală în parte, ele sunt sugestive pentru a conchide că prejudiciile pe care traducerea Verei Călin le aduce asupra textului-sursă sunt semnificative, ele putând fi incluse deopotrivă în categoria greșelilor de traducere (*e.g.* alegerea neinspirată a unei anumite strategii de traducere, omisiuni, adaosuri nedorite, neînțelegerea unor *false friends* etc.) și în cea a greșelilor de limbă, care afectează exprimarea în limba română (*e.g.* cacofonii, repetiții supărătoare, alegerea greșită a unor cuvinte populare în detrimentul variantelor literare, de tipul „inibahar/ienibahar", „mutră/figură").

Bibliografie

Dickens 1949: Charles Dickens, *Marile speranțe*, traducere de Vera Călin, București, Editura de Stat.

Dickens 2008: Charles Dickens, *Great Expectations*, www.gutenberg.org.

Nord 1997: Christiane Nord, *Translating as a Purposeful Activity: Functionalist Approaches Explained*, Manchester, St Jerome Publishing.

Raffel 1971: Burton Raffel, *The Forked Tongue: A Study of the Translation Process*, The Hague, Mouton.

Reiss, Vermeer 2014: Katharina Reiss, Hans Vermeer, *Towards a General Theory of Translational Action*, New York, Routledge.

Venuti 2000: Laurence Venuti, *The Translation Studies Reader*, London, Routledge.

BDD-A8083 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:50:30 UTC)

Errors in Vera Călin's Translation of Charles Dickens' *Great Expectations*

Although it is one of the most popular novels in the world, *Great Expectations* by Charles Dickens has only three translations into Romanian (Vera Călin – 1949, Cornelia Nițulescu – 1992 and Cristina Jinga – 2008). The best known and most frequently re-edited is Vera Călin's translation, published for the first time in 1949 and re-edited for four times, in 1962, 1968, 1969 and 1992. Unfortunately, it is full of translation-errors which often make the text in Romanian sound inappropriate for the specificity of our language, or rather bizarre or hilarious. The mistakes in Vera Călin's translation are pragmatic, semantic, idiomatic, linguistic and stylistic, and the cultural differences between the source-text and the target-text usually lead to an inadequate adaptation to the communication situation. Therefore, this translation fails to fulfil its function of a replica of the original into another language – its effect on the Romanian readers is not the same as the one on the native speakers of English – and, in many parts of the text, it does not live up to the receptors' expectations. In Christiane Nord's opinion, errors or inadvertencies like these are considered "non-functional translations", which break the textual rules related to the function and type of text, coherence, linguistic, social and cultural conventions. This article is focused on the analysis of the examples that illustrate all these types of "non-functional translation" and proposes other versions, meant to improve the target-text at the linguistic and stylistic level.

BDD-A8083 © 2014 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.58 (2026-11-16 20:50:30 UTC)